

Cette étude consciencieuse abordant le problème ingrat et épineux des temps en leur relation avec l'aspect atteint, grâce à la manière rigoureuse de procéder de l'auteur (ses analyses sont accompagnées de nombreux exemples, schémas et tableaux synoptiques), des résultats qui en font une œuvre digne de l'intérêt de tous ceux qui veulent être au courant des dernières recherches de ce genre. Une riche bibliographie de 337 titres des œuvres les plus modernes (linguistique générale, catégories du temps et de la voix, emploi des temps verbaux en français et études historiques de l'emploi des temps) fournira aussi de précieuses informations.

Marie Fialová

Zarko Muljačić: Introduzione allo studio della lingua italiana. Einaudi, Torino, 1971, sbírka Piccola Biblioteca Einaudi, č. 159.

Muljačićova kniha je pomůckou, která ve velmi podrobném rozřídění jednak seznamuje se všemi jazykovědnými disciplinami, které je třeba znát a s nimiž se pracuje při odborném studiu italského jazyka, jednak podává ke každé disciplině bibliografické přehledy. Bibliografické části většinou převažují jak významem, tak někdy rozsahem, připočítáme-li k výčtu odborné literatury také stručné obsahy a charakteristiky těchto prací.

Autor chce respektovat synchronii i diachronii, což je třeba chápat tak, že chce uvést díla, která si všímají italského jazyka od jeho nejstarších fází až do přítomnosti. Tato díla jsou však vesměs ze 20. stol. Neběží totiž o bibliografii historie jazykovědných disciplin. Starší práce jsou citovány jen tehdy, mají-li dosud platnost, protože nebyly nahrazeny a překonány novějšími.

Z. Muljačić se opíral také o vzory, především o obsáhlou bibliografii italské lingvistiky R. A. Halla, *Bibliografia della linguistica italiana*, jejíž 2. vyd. vyšlo r. 1958 ve Florencii a bylo doplněno r. 1969, a prací G. Rohlfsa, *Einführung in das Studium der romanischen Philologie*, Heidelberg 1966. Popudem k vydání naší příručky byla známá mezera v italské filologii daná nápadným nedostatkem lingvistických prací z pera samotných Italů, nedostatek zájmu o tento obor v Itálii a hlavně nutné aggiornamento italské lingvistiky. Muljačić je propagátorem moderních metod, strukturalismu a generativní gramatiky a snaží se seznámit studující italianistiky s italskou i světovou lingvistickou literaturou orientovanou tímto směrem. Dalším popudem ke vzniku příručky byla patrně i snaha dát studujícím pomůcku poněkud pružnější než shora citované bibliografie, které obsahují mnohatisícové bibliografické záznamy. Muljačić podává 1513 záznamů, z nichž ještě vyčleňuje nejdůležitější díla a označuje je hvězdičkou. Ač mnoho děl se týká více než jedné disciplíny, rozřídil je autor tak pečlivě, že každé je v bibliografickém seznamu citováno pouze jednou. Podle potřeby se však na ně odvolává odkazem na číslo bibl. záznamu.

Třídění materiálu působilo tu a tam nesnáze, protože autoři některých děl neměli dost vyhraněný přístup k problematice (národní jazyk — místní dialekty, obecný jazyk — třídní hantýrky, synchronie a diachronie, konvergence a divergence v osudech jednotlivých jevů, aj.).

Celkový počet stran — 388 — je rozdělen na souborný obsah, předmluvu, seznam bibl. zkratk, vlastní pojednání o třech částech, bibliografické dodatky a rejstřík věcný i jmenný s paginačními odkazy.

První část je věnována dílům obecné povahy a italským realitám. Díla obecné povahy jsou rozčleněna na práce z obecné lingvistiky, z románské lingvistiky a z italské lingvistiky a filologie (tu a tam, kde je to vhodné a nutné, přihlíží autor i k písemnictví, zvlášť citováním různých závažných chrestomatí). Už v 1. části se Muljačić hlásí výrazně ke strukturalismu. Neopomene vytknout romanistům, zvlášť italianistům a z nich především Italům, jejich váhavost v přijímání nových směrů. Existují jednotlivé drobné studie orientované strukturalisticky, ale velká souborná díla scházejí. Příčinu této skutečnosti spatřuje v údajné obavě mnohých romanistů, aby romanistika, která z historického hlediska je jakousi *Praeceptorix linguisticae*, snad nepřišla o své výlučné postavení. (Snad je příčina jiná, tkvící v tradicionalismu, který je dán celým vývojem a neustálým opíráním o latinu a který je velmi těžko překonává. — Pozn. rec.) Muljačić se zmiňuje i o lingvistických školách světového významu; mezi nejdůležitějšími cituje na druhém místě Československo. Pozoruhodné je doporučení, které Muljačić dává těm, kteří se budou napříště zabývat italskou lingvistikou. Tato rada by měla platit lingvistům všem, aby totiž nepodceňovali při své práci dvojazyčné učebnice, slovníky a mluvnické itaštiny, vzniklé kdekoli na světě,

protože mnohdy strukturální srovnání při vysvětlování některých jevů může upozornit i samotného Itala na zvláštnosti, které on na italštině, jakožto své mateřštině, nepozoruje. (Tato připomínka je velmi užitečná. Snad každému se už stalo, že ve velmi podrobné a vědecky koncipované mluvnici cizího jazyka marně hledal vysvětlení některého jevu, který je nápadný, nejasný a obtížný jen cizinci, kdežto tomu, kdo příslušným jazykem mluví jakožto mateřštinou, ani na mysl nepříjde, že by v tom bylo něco pozoruhodného. Pozn. rec.)

Za povšimnutí stojí v 1. části i drobná zmínka, která by měla být dána na vědomí nejširším vrstvám pořadatelů i účastníků jazykovědných, možná i jiných kongresů, konferencí a symposií. Je vážnou chybou, že se pak otáčí s vydáním bulletinů, nedbá se dostatečně souvislosti mezi tématy. Mělo by se pečovat o návaznost, aby nedocházelo ani ke zbytečným duplicitám ani k mezerám, bránit rozříštěnosti, chaotičnosti a živelnosti. Tyto připomínky tály do živého. Je to kritika ostrá, ale konstruktivní.

Poslední úsek první části dodatkem připojuje zprávy o publikacích, které informují o knihovnách, archivech, katalozích, novinách a časopisech a též o vědeckých pracích Italů, týkajících se franštiny a germánských i slovanských jazyků.

Nejobsáhlejší (225 stran) a tematicky nejbohatší je část druhá, která pod souhrnným titulem *Lingua italiana* pojednává o typologii synchronních gramatik, a to se zřetelem na italštinu dnešní i na stav v jednotlivých staletích (známý způsob italské periodizace podle staletí — pozn. rec.): o historickém vývoji italštiny s výkladem o historické mluvnici, o dějinách italského jazyka od nejstarších dob až do přítomnosti a o cizích prvcích v italské lexice; o postavení standardní italštiny v románském světě a v Evropě; o italské dialektologii; o italské lingvistice a o jiných disciplínách, které se týkají jazyka, kde se také dotýká italské literatury. Stejně jako ve zprávě o 1. části neuvádíme ani v části 2. titulky jednotlivých nejmenších dílčích úseků.

Muljačić v této části se nejvíce přiblížil k vlastní sféře svého zájmu. Ve snaze, aby své čtenáře co nejjistěji uvedl do moderních směrů jazykovědy, podává k bibliografickým přehledům úvody namnoze tak obsáhlé, že až překračují rámeček pouhé informace, a to zvláště tam, kde autor dává ukázky aplikované přímo na podmínky a problémy italského jazyka. Jsou to úvody do strukturalismu, místy úvody do generativní gramatiky. Podle potřeby a vhodnosti srovnává přístupy moderní s přístupem tradičním a ukazuje, v čem tkví nedostatky tradicionalismu, který naprosto není schopen odpovědět na řadu složitých otázek a řešit mnohé jemnosti vztahů, kterým se dříve pozornost ani nevěnovala. Ačkoliv se nikde nezmiňuje o psycholingvistice, jsou jeho výklady nejednou fundovány psycholingvisticky.

Hned na prvních stránkách této části, ale i později nejednou navazuje na slavnou saussurovskou protikladnou dvojici *langue* — *parole* a ukazuje její různé aspekty a pojmový vývoj. Všimá si zdánlivě nepatrné podrobnosti, jako je stupnice významů slova „*parole*“. Výčet zahrnující *parola ortografica, fonologica, paradigmatica, semantica, sintagmatica* a konečně *parola* jako jednotku systému i jednotku proneseného projevu se může zdát až přebytečný; ve skutečnosti je tento výčet zcela funkční, protože neběží o odbornou studii pro zasvěcené pracovníky, nýbrž právě o úvod do studia.

Mimo základní vysvětlivky nejobecnějších momentů systému, jako byl zmíněný pojem „*parola*“ nebo na jiném místě transformační postupy, zachází autor někdy do úkazek systému dílčích jevů, jako je tomu u jedné stati o slovesném systému, kde je uvedena celá přehledová tabulka soustavy časů a způsobů italského slovesa, vybraná z poměrně malá obsáhlé, ale významné časopisecké studie.

Strukturální systém sleduje Muljačić striktně ve všech disciplínách, i ve stylistice a v lexikologii. Zamýšlí se nad otázkami lexikografie a podává hierarchicky uspořádaný přehled existujících druhů slovníků. Zmiňuje se o všech hlediscích, z nichž je třeba přistupovat k dílčím momentům moderní sémantiky. Pro Sborník filosofické fakulty UJEP je zvláště zajímavé, že cituje řadu prací brněnského romanisty tohoto vysokého učiliště a významného pracovníka v oboru sémantiky prof. dr. O. Ducháčka, DrSc., a těmto pracím přikládá nemalý význam.

Pro příručku studia italské lingvistiky jsou pozoruhodné kapitoly, byť krátké, o italské dialektologii, s níž se v науce o tomto jazyce muselo stále počítat poněkud více, než je tomu u jiných evropských jazyků, přestože, jak autor na různých místech připomíná, standardní italština je na vítězném postupu; jde to už tak daleko, že lze dnes hovořit dokonce o od-toskanizování (detoscanizzazione) italštiny.

Poslední část příručky je jen zcela krátká, pouhých 8 stran, a zabývá se bibliografiemi, a to retrospektivními, speciálními a obecnými.

Na následujících 16 stránkách příručky nalezneme dodatečně sebrané a připojené

bibliografické záznamy, roztříděné opět podle tématiky a seřazené pod odkazovými čísly. K vysoké aktualnosti Muljačičovy práce přispívá nemálo i tento bibliografický dodatek, v němž jsou zahrnuty záznamy prací vyšších dokonce v samotném roce vydání, tj. 1971. Svědčí to ovšem i o příkladné pružnosti vydavatele Einaudiho

Během celé recenze jsme podávali dílčí hodnocení. Závěrem snad stačí připojit, že takovýchto prací by mělo existovat více a pro každý jazyk, který je předmětem odborného vysokoškolského studia. Věříme, že autor Zarko Muljačič neudělal za posledním stránkou svého Úvodu definitivní tečku. Bylo by to škoda. Jistě by všichni, kterým se tato příručka stane trvalou milou pomůckou, přivítali, kdyby napříště aspoň v intervalech 3–5 let vydával na pokračování bibliografické dodatky se zmíněným roztříděním a odkazovým číslováním. Tím by jeho práci byla na značnou řadu let zachována platnost a živá hodnota.

Zdeňka Kolářová

J. M. Vereščagin: Iz istorii vzniknovenija literaturnogo jazyka slavjan. I. Perovodčeskaja tehnika Kirilla i Mefodija, Moskva 1971, 255 str.; II. Varžirovanije sredstv vyraženiija v perevodčeskoj tehnike Kirilla i Mefodija, Moskva 1972, 199 str.

Autorova pozornost je v obou svazcích recenzované práce koncentrována na problematiku vztahu staroslověnštiny k řečtině. Jeho hledisko je v podstatě skutečností, ontologické. Vereščagin vyšetřuje řecké působení na staroslověnštinu s cílem objasnit lingvistické mechanismy, s jejichž pomocí se jazykové elementy řecké proveniencie usazovaly v procesu překladatelské činnosti Konstantina a Metoděje a jejich literární družiny v nejstarším slovanském spisovném jazyce.

Co se týče lexikálního obsazení stsl. textů, uplatňovalo se podle Vereščagina při překládání „klíčových slov“ jako ekvivalenční princip společenství apoň jednoho semému slova matricového (řeckého) a jeho stsl. překladového ekvivalentu; přitom mohlo dojít k sémantickému posunu slovanského slova v důsledku jeho nadměrné sémantické identifikace s předlohou. U slov neklíčových se silněji než k řecké předloze mohl prosadit jejich vztah ke klíčovým slovům v rámci domácího textu, tedy princip interní syntagmatické komplectace. A podobně jako u řecko-stsl. ekvivalence lexikální vychází Vereščagin ze společenství apoň jednoho semému, počítá v případech ekvivalence syntaktické (tj. syntaktických struktur) vždy se společenstvím apoň jednoho gramému. Symetrie lexikálního a gramatického plánu je tak sice výkladově důsledná, přesto si nejsem zcela jist tím, zda pojem gramém má stejnou poznávací hodnotu jako semém, jehož užití vede k výsledkům zcela nesporným.

Ve výchozích úvahách své analýzy narazil Vereščagin na heuristický problém, s nímž paleoslovenistika zápásá už od svých vědeckých počátků v době J. Dobrovského a A. Ch. Vostokova: nemáme totiž k dispozici ani přímé řecké předlohy, podle nichž byly nejstarší stsl. překlady pořizány, ani samo znění původních stsl. překladů, a to ani u nejlépe doložených i prozkoumaných textů, jako jsou evangelia, na něž autor z pracovních důvodů svůj výzkum omezuje. Vychází přitom ze čtyř kanonických kodexů a za základ textologické analýzy bere Mar pro jeho relativní textovou úplnost a pro pohodlí, které nabízí Jagičova edice uváděním variant z dalších rukopisů; autor se ovšem na tento aparát nespolehá a prověřuje znění každého dalšího kodexu přímo; zvláštní pozornost přitom věnuje Sav, v níž se podle jeho názoru zachovaly četné textové archaismy. Tento postup je dobře zdůvodněný a odpovídá v podstatě moderním textologickým výzkumům, které autor dobře zná z prací Horákových, Moszynského, Vranových i Žukovské; je ovšem třeba neztráčet ze zřetele, že právě Mar představuje text, v jehož znění se nejvýrazněji ze stsl. kodexů projevuje dodatečná revize podle řecké verze užívané oficiálně v Byzanci. Zato hodnocení Sav jako nejstaršího z evangelních rukopisů a její zařazení do 10. stol., dokonce – s odvoláním na Pogorelova – do jeho počátku (I. sv. str. 21 a 204), je sotva udržitelné.

Vlastní autorův výklad je podán přehledně, metodologicky korektně a čistě. Vereščagin zachovává promyšleně v celém díle jednotné nazírací hledisko a své vývody formuluje přísně logicky a s maximální přesností a jednoznačností. Pracovní zkušenosti s různými typy bilingvismu v prostředí současných živých jazyků přitom autorovi dovolují dobrat se i pro starou dobu vědecky vytříbeným postupem závěrů v mnoha případech zcela bezpečných. K jedné z jeho dílčích tezí bych navrhol doplnění a dotaznění dané problematiky do konce. Jde o případy „střídání kontextových synonym“ (I, str. 92–96), o němž se Vereščagin domnívá, že jeho příčiny nelze objevit, a že tedy pravděpodobnost užití kteréhokoli prostředku z daného stsl. souboru synonym překládajících jediný prostředek řecké předlohy